

1
DE QUADRÍCULES DE PEDRES
I DE RETALLS D'HISTÒRIA

Aquell matí, semblava ben bé que algú hagués passat l'escombra pel cel abans d'encendre la llum del sol. Una tramuntana freda i enervada es passejava pels carrers i les places de la ciutat tot aixecant les primeres fulles seques caigudes dels arbres.

Una colla de joves, amb les jaquetes cordades fins a dalt de tot, malgrat ser només a principis d'octubre, i les mans a les butxaques, seguia amb indiferència l'Olívia Aymerich, una dona de mitjana edat, petita, belluguet i apassionada per les pedres mil·lenàries de la ciutat que l'havia vist néixer, créixer, llicenciar-se i exercir de professora d'història a diversos instituts. Feia quatre anys havia anat a parar a l'institut Josep Maria Marquès, l'últim que s'havia edificat fins aleshores a la ciutat i del qual ja no tenia intenció de moure's fins a la jubilació. Aquell curs impartia l'assignatura d'història a tercer i quart de secundària obligatòria i a primer de batxillerat. Els nois i noies que aquell matí acompanyava a una visita guiada per les excavacions de Santa Clara eren de tercer, un dels grups més ensopits que s'havia trobat mai en la seva ja dilatada carrera docent. Per sort, a més de no tenir gaire interès per gairebé res, també era un grup excepcionalment tranquil, que feia que anar

amb aquells nois allà on fos no comportés cap risc de res. Si l'Olívia deia cap aquí, tothom anava cap aquí. I si deia cap allà, doncs cap allà. Mai no havia tingut la més mínima queixa de ningú per un comportament fora de lloc, ni tampoc no s'hi havia hagut d'enfadar en cap moment per una falta de puntualitat, d'ordre o de manca d'atenció. Perquè l'actitud d'escoltar, ja la tenien. Ara, si escoltaven de debò o només ho feien veure, això només ho sabien ells. Hauria estat un grup perfecte si no fos que, per no fer, no feien ni preguntes. Semblava ben bé que tant se'ls en donava tot, però només ho manifestaven amb un silenci que, a l'Olívia, de vegades, li resultava exasperant.

—Però, algú sap on anem avui? —els havia preguntat feia una estona, abans de sortir de l'institut.

Ningú no havia badat la boca.

—A algú li sona que, davant de l'antic hospital de Santa Clara, s'hi estan fent unes excavacions?

Res.

—I que s'hi ha trobat la trama d'un carrer medieval, amb els fonaments de les cases i el rastre de la vida de generacions i generacions d'avantpassats i avantpassades vostres durant més de vuit segles?

Els alumnes la miraven, sí, i també semblava que l'escoltaven. Però continuaven immersos en un silenci sepulcral.

—Haureu d'agafar llapis i paper per prendre notes durant la visita, que la setmana que ve en farem un treball que puntuarà per al trimestre.

Els nois i les noies no havien ni protestat, en saber que l'excursió d'aquell matí no seria només lúdica i prou. En

silenci, van agafar llapis i paper i, en silenci també, es van disposar a seguir la seva professora fins a les excavacions.

Es tractava de la recerca arqueològica més gran que s'havia fet mai a la ciutat, propulsada per la necessitat de construir un aparcament subterrani davant del que seria, en el lloc de l'antic hospital que s'estava enderrocant, la futura nova seu de la delegació del Govern. Tothom sabia que, sota aquell asfalt, hi havia hagut un dels carrers més emblemàtics de la ciutat medieval, el carrer dels Savinars, les últimes cases del qual s'havien tirat a terra feia poc més de quaranta anys. Ningú no s'esperava, doncs, gaires sorpreses, perquè qui més qui menys havia sentit parlar de l'antiguitat del carrer i de l'efervescència de tota mena que havia tingut des de feia segles. Però l'entramat de fonaments de pedra que va aparèixer només de començar a foradar va aixecar l'expectació de tothom, i més sabent que tot allò, al cap d'uns mesos, seria destruït. Calia afanyar-se a visitar-ho abans que fos massa tard. I l'Olívia Aymerich va pensar que seria un bon moment per estudiar *in situ* una de les seves debilitats, la història medieval.

En Bernat Figueras, professor d'història a la universitat i un dels responsables de les excavacions, esperava el grup al costat de l'entrada al recinte, amb una bufanda que li tapava mitja cara i amb tots els botons de la jaqueta cordats. Eren les deu del matí i feia sol, però l'aire era gairebé glaçat. Al matí, a la ràdio, havien dit que havien caigut les primeres volves de neu a la serralada de Ponent. I, quan això passava, un corrent gèlid inundava la ciutat de nord a sud, desafiant el sol i el calendari.

A en Bernat li feien ànsia aquelles visites escolars. No li agradava gens veure aquells adolescents saltant desbocats

per les invisibles mitgeres de les cases medievals, amb el risc de fer malbé algun vestigi i tirar per terra la feina de mesos. Però no tenia cap altre remei. La universitat havia signat un acord amb l'ajuntament i amb el govern per dur a terme aquelles visites i s'havia de complir. La ciutadania tenia dret a escoltar les explicacions i a veure tot allò que, al cap de poc, ja no hi seria. Perquè, malgrat la importància de les restes trobades, era impossible conservar-les, ja que es col·lapsaria la circulació del centre de la ciutat i s'originaria una despesa ingent de manteniment. Els ciutadans, doncs, si volien, veurien les restes, escoltarien els experts, farien les fotos de rigor i guardarien per sempre més en el record la imatge d'aquelles velles pedres que, segles després d'haver servit de casa als seus avantpassats, passarien a formar part de la memòria històrica de la ciutat. I ells, els historiadors i els científics, datarien tot allò, extraurien amb cura les peces que s'haguessin de conservar, en farien un estudi que seria segurament el preàmbul de molts altres i serien els encarregats d'explicar a tothom qui ho volgués saber el sentit i l'abast d'aquella troballa. Hi havia alguns ciutadans que aixecaven les seves veus airades en contra d'aquella decisió de no conservar les restes, però no hi tenien res a fer. Ja estava decidit.

«Sort que això s'acaba», va pensar en Bernat, quan va veure sortir de la cantonada amb la Gran Via el grup que esperava aquell matí, «unes poques setmanes i ja no hi haurà res». A ell també li sabia greu que tot allò hagués de desaparèixer, però el sentit comú i l'experiència, tot i ser un dels professors més joves de la universitat, el convencien que el que es faria era el que s'havia de fer. I, si en allò hi

havia alguna cosa positiva, era que s'acabarien les visites escolars.

L'Olívia Aymerich va menar pressa als seus alumnes:

–Vinga, vinga, que el professor ja ens espera –va dir, quan va veure en Bernat al costat de la tanca metàl·lica que donava accés a les excavacions.

En Bernat Figueras havia estat alumne seu feia anys, i l'Olívia en tenia un record magnífic. «Allò sí que eren alumnes», pensava sovint, «i no aquests poca-soltes d'ara, que els parles de la catedral i es pensen que et refereixes a una discoteca».

Mentre l'Olívia i en Bernat se saludaven, els nois van treure els papers de les carpetes i els bolígrafs de les butxaques. En silenci, van esperar que comencés la visita.

Al cap d'una estona de deambular per aquelles quadrícules de pedra, en Bernat, mentre els explicava on eren les separacions entre una casa i una altra, per què aquell carrer era així i no d'una altra manera i de què i com vivien els ciutadans en aquells segles tan reculats, es va adonar que aquells nois i noies no eren ni de bon tros com es pensava. Agafaven apunts, sí, però sense cap mena d'ànsia, ben bé com si els fes un dictat. I ni es van immutar quan els va ensenyar un parell de peces trobades en les excavacions i els va dir que amb allò els historiadors podrien documentar un ferrer i segurament un vidrier del segle disset. Els nois i noies d'aquell matí no el feien patir gens mentre caminaven entre les restes de les cases, perquè ho feien sense atabalar-se, gairebé com uns desmenjats, ben al contrari d'altres colles d'alumnes de tretze, catorze, quinze o setze anys que l'havien dut

pel camí de l'amargura en tots aquells mesos que feia que duraven les visites guiades.

Per això es va sorprendre tant quan un dels nois, un dels que li havia semblat que escoltava amb més atenció, això sí, va dir:

–Des del segle quinze i fins fa quaranta anys, la meua família ha viscut aquí.

Però el més curiós de tot és que no va pas dir «aquí» mirant-s'ho tot, no. Va dir «aquí» assenyalant les restes concretes d'una casa. Tot i així, en Bernat se'n va voler assegurar.

–Deus voler dir en una d'aquestes cases, en una qual-sevol... –va insinuar.

–No, no, vull dir en aquesta –va insistir el noi, assenyalant les pedres d'uns fonaments amb el dit.

Les restes trobades en l'excavació eren bàsicament el naixement de les parets que haurien configurat els edificis, només unes poques rengleres de pedres i, a primer cop d'ull, totes semblaven iguals, o molt similars. Però el noi s'obstinava a indicar-ne unes de concretes.

–Però, què dius, Martí? –va fer l'Olívia–. Com pots estar-ne tan segur? Si aquí hi ha els fonaments de quaranta cases, o més!

–Era aquesta, segur.

La casa, o la insinuació de casa que deia en Martí, era una que estava aproximadament a la meitat del carrer, ben bé enmig de les altres.

–El meu pare hi va néixer –va explicar el noi–. Hi ha fotografies per casa que demostren que és aquesta perquè, davant per davant, s'hi veu justament aquesta finestra de

l'antic hospital, la del costat de la galeria. Quan el meu pare tenia tretze o catorze anys, la van tirar a terra, juntament amb les que quedaven.

—En el cas que fos aquesta que dius —va intervenir en Bernat—, no queda clar que fos de la teva família durant tants anys.

—Tenim un arbre genealògic i un dietari familiar escrit per diferents avantpassats que es remunta a disset generacions.

—Però, tu saps el que dius, Martí? —va fer l'Olívia—. Gairebé ningú no té un arbre que comença en una data tan reculada. Només els reis i els nobles.

—A casa no som ni reis ni nobles, però tenim un arbre genealògic on diu que el primer que hi consta va viure en aquesta casa i s'hi va morir l'any mil cinc-cents trenta-cinc. Es deia Jaume Torrent. De la casa, se'n deia, i sempre se'n va dir, Can Lliura, possiblement perquè la lliura era una mesura que, a més d'utilitzar-se per a la carn, també es feia servir per al pes de la seda, el cànem i el lli. I el tal Jaume Torrent era teixidor, però bàsicament teixidor de lli.

L'Olívia havia quedat literalment amb la boca oberta. Mai de la vida no havia sentit parlar en Martí Font amb tantes paraules seguides i amb tanta contundència. Tot i ser un dels alumnes més desperts d'aquell grup de tercer, en Martí era un noi força callat. Treia bones notes, es veia que estudiava, i sempre duia els treballs fets quan tocava, però l'Olívia li desconeixia aquesta faceta oratòria. Perquè mira que havia parlat bé i amb coneixement de causa! O això semblava.

En Bernat també havia escoltat el noi amb molta atenció. El seu interès científic per les restes descobertes al mig

de la ciutat el va dur a pensar que si pogués, ni que fos per sobre, donar un cop d'ull a l'arbre genealògic que havia esmentat el noi, i també a aquell dietari que deia que havien escrit diferents avantpassats seus, potser podria acabar de datar uns quants fets o d'esbrinar alguns petits misteris que havien aparegut en desenterrar les restes de les cases d'aquell carrer. Això si era veritat el que explicava. Perquè també podria ser que s'ho inventés tot, només per destacar-se davant dels seus companys, que els adolescents ja ho fan, això.

La visita ja s'havia acabat, i en Martí i els altres se'n van anar a esperar l'Olívia al costat de la tanca.

—Creus que és veritat el que ha dit aquest noi? —va preguntar en Bernat a la professora abans d'acomiar-se.

Eren lluny del grup i ningú no els podia sentir.

—No ho sé, Bernat. No me n'havia dit mai res, i mira que n'hem arribat a parlar, a classe, d'aquestes excavacions!

—Ho podries esbrinar? Si fos cert, seria un document excepcional per omplir els buits que tenim en l'estudi d'aquest carrer. Faria falta veure què diu aquest dietari i estudiar amb profunditat l'arbre genealògic d'aquesta família, és clar, però d'entrada sembla molt atractiu.

—Ho intentaré —va dir l'Olívia amb un somriure, en veure l'interès del seu exalumne.

En Martí, sense dir res, mirava els dos professors que parlaven enmig dels filaments de pedres. Ara li sabia greu haver dit allò del dietari i de l'arbre genealògic.

—Què mires?

En Jan, que endreçava els papers i el bolígraf a la motxilla, tenia la punta del nas ben vermella. El serrell ros, amb

el vent, anava per on volia. Havia vist el seu amic més callat que mai i es pensava que ja sabia per què.

–No t’has d’amoïnar per res –li va dir, en un to tranquil·litzador, com si entengués el pensament del seu amic–, no s’ho creuran i ja està. Però encara no entenc per què els ho has dit. I sort que no has parlat del tresor amagat!

–Com t’ho haig de fer entendre? No és cap tresor! –va replicar en Martí–. Tu tens tanta imaginació que ja deus pensar en un cofre com els que els pirates enterraven en illes desertes, sota una palmera.

–Però hi ha alguna cosa.

–Sí, hi ha alguna cosa –va admetre en Martí–. O això, almenys, és el que s’explica al dietari. Però ningú no ho ha trobat mai i per tant no se sap què és. Tant podrien ser uns papers, o una joia de la família, o... vés a saber!

–O un mapa... –va apuntar en Jan amb els ulls, d’un blau tan intens com el cel d’aquell matí, inquiets i entremaliats–. Em sents, Martí? Potser hi ha un mapa enterrat en aquesta quadrícula de pedres centenàries i ara és el moment de buscar-lo. D’aquí a unes poques setmanes, tot això anirà a terra. Passaran les excavadores i ho arrasaran tot per construir-hi l’aparcament. O ara o mai.

–Un mapa! Quina ximpleria! –va exclamar en Martí–. Jo no he llegit mai el dietari, però el meu avi sí i, entre els fragments que me n’ha llegit i les coses que me n’ha explicat, l’únic que hem deduït és que havia de ser alguna cosa molt perillosa, alguna cosa que ningú que no fos de la família no havia de saber mai que era aquí.

–Però s’ha de buscar, sigui el que sigui! –insistia en Jan.

–I què vols? Que em fiqui a gratar entre les pedres? A més, el pas està prohibit a les persones que no hi treballen. Només hi poden entrar els obrers i els arqueòlegs. I els ciutadans en visites guiades com la que acabem de fer. Ja m'explicaràs...

En Martí contemplava, molt seriós, l'escampall de màquines excavadores i l'extensió de pedres aparegudes, totes molt ben posades, conformant els fonaments d'un parell d'illes de cases construïdes a mitjan segle tretze. Fins feia ben bé quaranta anys, s'hi havien fet restauracions o, algun cop, com després d'alguna guerra amb conseqüències nefastes, s'havien hagut de refer totalment algunes cases que havien quedat enderrocades. Però els fonaments, la base dels edificis, allò que ara havia quedat al descobert, sempre havien estat els mateixos. Si el dietari dels seus avantpassats explicava fets verídics, el que fos que en Jaume Torrent va enterrar al pati de casa seva a finals del segle quinze o a començaments del setze probablement encara hi era, malgrat les guerres, el temps transcorregut i les successives restauracions de les cases.

–Potser el teu pare hi podria fer alguna cosa –va insinuar en Jan.

–El meu pare?

–Home, si va a l'ajuntament i ensenya el dietari de la família i els explica que aquí hi ha un tresor...

–No és cap tresor!

–Bé, el que sigui. Vull dir que potser li faran cas, no?

–El meu pare no en vol saber res, ni del que diu el dietari ni de les excavacions. Assegura que prou feina té portant un sou a casa cada mes per pagar la hipoteca del pis.

–És poc aventurer, el teu pare.

–O massa pràctic, depèn de com t'ho miris.

–Així, no hi podem comptar?

–Abans que al meu pare potser podria demanar-ho a l'avi. Però des que es va morir l'àvia està molt deprimit.

Quan van començar les excavacions i en Martí va dir a casa, un vespre tot sopant, que potser havia arribat el moment de saber què havia enterrat el seu avantpassat, en Jaume Torrent, a la casa que havia comprat pels volts de l'any 1500, el seu pare li va dir:

–Tu has vist moltes pel·lícules, fill.

I aquí es va acabar la conversa. En aquell moment, en Martí només coneixia per sobre alguns fragments del dietari de la seva família, aquell que la Lola Font, una tia del seu avi que havia estat mestra, havia traduït al català actual els últims anys de la seva vida, quan, afectada d'una malaltia irreversible, es va veure obligada a deixar la feina i a quedar-se a casa fins al dia de la seva mort, ocorreguda un dia de juny del 1956. Malalta, però plena d'interès per aquell lligall de pergamins i de documents familiars que un dia li havia passat el seu germà gran perquè hi donés un cop d'ull, va decidir, amb l'ajuda d'un jove arxiver amb qui tenia una gran amistat, reescriure-ho tot perquè s'entengués i, a més, posar al dia el dietari i l'arbre genealògic. Quan la Lola Font es va morir, tot allò va tornar a mans del seu germà fins que, a la mort d'aquest, va passar al seu únic fill, en Vicenç, l'avi d'en Martí. L'avi Vicenç l'havia ensenyat al seu nét quan en Martí encara era molt petit.

–Aquesta és la història de la teva família, Martí –li va dir, amb molta solemnitat–, tota la història, i hi ha molt

poques persones que tinguin el privilegi de conèixer de primera mà el que van fer o el que van deixar de fer els seus avantpassats al llarg de disset generacions. Tu ets l'hereu d'aquesta última generació i tu tindràs el deure de fer-la arribar als teus descendents. Oi que ho faràs?

I en Martí, que aleshores devia tenir cinc o sis anys, li va dir que sí. I més després de veure que el seu pare, que a dreta llei era a qui li tocava conservar-ho, no en volia saber res, d'aquella colla de fulls escrits que, segons ell, era paper mullat.

—Si això ens servís perquè algú ens pagués la hipoteca, encara —havia dit un dia.

En Martí, doncs, des que tenia molt pocs anys, sabia que seria el dipositari de la història familiar. I això, a part d'omplir-lo d'orgull i de secreta satisfacció, ara l'empenyia també a intentar salvar aquella petita engruna de patrimoni familiar que, segons els escrits, romania enterrada en alguna banda d'aquell escampall de pedres acabades de descobrir al bell mig de la ciutat. Però no tenia la més mínima idea de com fer-ho.

Tota aquesta història, en Martí només l'havia explicat a en Jan, el seu millor amic des que van entrar plegats a l'escola de primària. Però aquell matí, a les envistes de les excavacions i endut per l'efervescència de les explicacions d'en Bernat Figueras, se li va escapar explicar-ne algun detall. I ara se'n penedia. Pensava que ningú no n'havia de fer res.

—Em deixaràs veure el dietari i l'arbre genealògic de la teva família? —li va preguntar en Jan, quan ja tornaven cap a l'institut.

—No ho sé. Ja ho veurem.

I aquell mateix dia a la tarda, poc abans de sortir de classe, l'Olívia Aymerich li va fer, aproximadament, la mateixa pregunta:

—Saps una cosa, Martí? M'encantaria poder donar una ullada a això que has dit que tens. Et faria res portar-ho un dia i ensenyar-m'ho?

I en Martí va contestar, aproximadament, el mateix que havia contestat a en Jan, però afegint-hi una petita mentida:

—No ho sé. Ja ho veurem. És que al meu pare no li agrada que aquests papers surtin de casa.

El pare d'en Martí no havia volgut llegir mai res de tot allò i, si no fos pel comentari del seu fill uns pocs mesos abans a l'hora de sopar, ni s'hauria recordat que aquells papers corrien per casa.